

www.storiya.info

© 2024 «Сторія»

14+

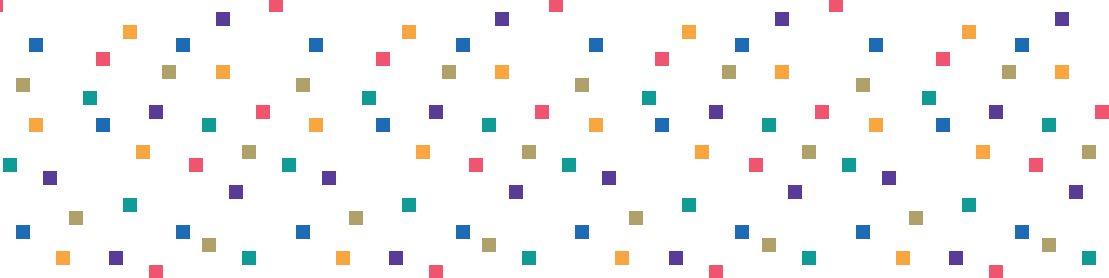

ОЛЕКСАНДРА ЕКСТЕР:

творчиня українського авангарду

www.storiya.info

Для твоїх геніальних думок

Area with horizontal dotted lines for writing, enclosed in a dashed blue border.

Олександра Екстер: творчиня українського авангарду

Засновниця читацької онлайн-платформи «Сторія» Олеся Божко
Авторка Ірина Смирнова
Головна редакторка Юлія Журлакова
Літературна редакторка, авторка рубрики «Читай і мову вивчай!» Юлія Гарюнова
Верстка Анастасія Бишовець
Дизайн Віталій Войтуль
Фото wikipedia.org, canva.com

www.storiya.info

Матеріали розроблені ГО «ПРОСТІР ЗНАНЬ» за технічної підтримки ООН Жінки в Україні та за фінансування Жіночого фонду миру та гуманітарної допомоги ООН (WPHF). Ця публікація підготовлена за фінансової підтримки Жіночого фонду миру та гуманітарної допомоги Організації Об'єднаних Націй (WPHF), але це не означає, що висловлені в ній погляди та вміст є офіційно схваленими або визнаними з боку Організації Об'єднаних Націй.

Усі зображення, інформація і торговельні марки використовуються як ілюстрації з навчальною метою та не мають рекламного характеру. Усі матеріали, які розміщені на вебсайті www.storiya.info, а також будь-які інші матеріали, що розповсюджуються за допомогою цього сайту і з цього сайту (зокрема зображення, відеоролики і тексти), належать ГО «ПРОСТІР ЗНАНЬ» та захищені авторським правом. Несанкціоноване використання цих матеріалів, повне або часткове копіювання, збереження, зміна і поширення (для будь-яких цілей) без письмової згоди ГО «ПРОСТІР ЗНАНЬ» заборонено. © 2024 «Сторія».

Спробуй скласти власні приклади речень зі словами **гама/гамма, віла/вілла**.

Спробуй пояснити, як відрізняються за значенням слова **була/булла, біль/білля**.

✓ Тепер ти знаєш більше про правопис іншомовних слів в українській мові!

Початок ХХ століття. У пошуках нових підходів європейські митці руйнують старі художні традиції, експериментують із геометричними формами, епатують, бунтують, будують картини, як колажі. А в Україні ще й додають до цього народні мотиви. У Києві, столиці Української Народної Республіки (1917-1921), формується спільнота художників та художниць, які підхоплюють європейську течію й творять власний **авангард**, який росіяни згодом нахабно назвуть “російським”. Як й одну з найяскравіших його представниць — **Олександрю Екстер**.

Авангардизм (від фр. *avant* — попереду та *garde* — охорона) — комплекс течій у мистецтві кін. ХІХ — першої третини ХХ ст, якому притаманне прагнення до радикального оновлення змістовних та формальних принципів творчості. Авангардизм проявився в низці течій: кубізмі, футуризмі, кубофутуризмі, абстракціонізмі, конструктивізмі тощо.

Олександра Екстер. Натюрморт із писанками, 1915

Погляньте-но лише на одну з картин Олександри Екстер — яскравий, епатажний, геометрично-грайливий, наче зібраний дбайливою рукою з уламків **“Натюрморт із писанками”**.

Це полотно художниця написала після подорожей українськими селами та тривалої роботи в народній майстерні села Вербівці Черкаської області. Подивіться, як мисткиня обіграла традиційні українські писанки, помістивши їх у центр кубічної композиції. До речі, у російськомовних джерелах ця картина називається “Натюрморт с яйцами”. Чи варто питати, чому росіяни змінили оригінальну назву?

ЧИТАЙ
І МОВУ ВИВЧАЙ!

Гама і гамма

У цьому тексті ти прочитав/-ла про неймовірну художницю, яка вміла оригінально працювати із гамою кольорів. Цікаво, а як треба писати: гама чи гамма? Спробуємо все з'ясувати!

Переважно слова іншомовного походження, які є загальними назвами, не зберігають подвоєння літер: **піца, хобі, бароко** тощо. **Але існують винятки**, які можуть залишати подвоєння для збереження закладеного змісту.

Наприклад:

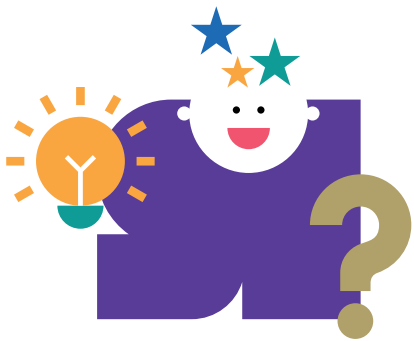
Гама — це спектр кольорів.

Гамма — назва літери грецької абетки.

Віла — міфічна істота в українських віруваннях.

Вілла — розкішний замський будинок.

НАД ЧИМ ПОМІРКУВАТИ

- ❓ Чи відомі тобі ще імена українських культурних діячів, які у світі прийнято вважати російськими?
- ❓ Як гадаєш, чому українці мають докладати зусиль, щоб на світовому рівні повернути до української спадщини імена своїх митців?
- ❓ Які суто українські національні традиції або предмети народного промислу, яких немає серед російських, ти знаєш (крім писанки)?

СТАНОВЛЕННЯ МИСТКИНІ

Олександра Екстер (у дівочтві Григорович) народилася 1882 року в місті Білосток, нині Польща, а тоді — частина російської імперії. Її батько був білоруським євреєм, а мати грекинею. Коли дівчинці було три роки, родина переїхала до містечка Сміла на Черкащині, а невдовзі оселилася в Києві. Тут Олександра Екстер прожила 35 років.

Ася, як називали дівчинку рідні, закінчила Київську гімназію княгині Ольги та Київське художнє училище. Її однокурсниками були український скульптор **Олександр Архипенко** та засновник українського кубофутуризму **Олександр Богомазов**, а серед викладачів — знаний український художник **Микола Пимоненко**.

У Києві вона вийшла заміж за адвоката Миколу Екстера й відкрила салон-майстерню в їхньому будинку на вулиці Богдана Хмельницького, 27. Саме тут згодом збиралися українські авангардисти.

Олександра Екстер 1910-ті роки

Після навчання Ася вирушила в тур Європою: у Парижі познайомилися з провідними кубістами **Пабло Пікассо** та **Жоржем Браком**, у Римі спілкувалася з футуристами.

Повернувшись до Києва, Олександра організувала кілька виставок авангардного мистецтва. Познайомила з **Казимиром Малевичем** та залучила його до роботи в народних майстернях у Вербівцях. У 1918 році Екстер відкрила світові талановиту сільську українську художницю **Ганну Собачко**, у барвисті геометричні візерунки якої закохалися всі тогочасні митці. Пізніше Екстер казала, що гама творів Собачко вплинула на її власну. Потім ці барви підхопили й французькі кубісти, які спочатку трималися більш монохромних кольорових рішень.

Мабуть, саме це вплинуло на те, що на сайті Музею сучасного мистецтва Нью-Йорку (MoMA), де зберігається 33 роботи Екстер, вона досі позначена як російська художниця. За часів СРСР західні історики сприймали Україну як частину росії, тому й називали авангард російським. Багато з них досі дотримуються цієї думки.

Рідний Київ також змусили забути Олександрю Екстер, хоча в цьому місті пройшли насичені роки її навчання, творчої та виставкової активності. У Києві вона сформувалася як художниця. Однак ми потроху повертаємо собі своє. Перша виставка робіт Олександри Екстер у Києві (не беручи до уваги прижиттєві) відбулася у 2008 році. А у 2023 році на її честь назвали одну з вулиць у Деснянському районі столиці, яка до цього носила ім'я російської поетеси Марини Цвєтаєвої. ●◆■◀◆

Олександра Екстер 1930-ті роки

Олександра Екстер, «Урок музики», 1925 рік

ЧОМУ УКРАЇНЦІ ЗАБУЛИ ІМ'Я ОЛЕКСАНДРИ ЕКСТЕР?

Діячів, які не поверталися із закордону, советський режим називав “неповерненцями” (“невозвращенцами” російською). Їхні імена додавали до списку зрадників, а потім намагалися викреслити з історії. Тому, незважаючи на великий внесок Екстер та її колеги Архипенка в український авангард, їхніх імен не було в советських енциклопедіях та підручниках з історії мистецтва.

На жаль, так сталося, що російськомовні мистецтвознавці раніше встигли повернути із забуття ім'я Екстер. Вони першими підготували наукові праці про художницю та випустили книги у московських видавництвах, де визначали Екстер як представницю російського авангарду. Це сформувало сприйняття художниці як росіянки у всьому світі.

Для художників українського та європейського авангарду велике значення мав театр. Екстер та її колеги **Вадим Меллер, Анатоль Петрицький** багато працювали над створенням костюмів для театральних постановок. Чимало їхніх ескізів зберігаються в Музеї театального, музичного та кіномистецтва України в Києві та в Мистецькому арсеналі.

Але Олександра Екстер пішла далі дизайнерських розробок костюмів. Вона однією з перших почала цілісно тривимірно сприймати сцену, а не лише площину підлоги. Оформлюючи сцену, художниця працювала зі стінами, стелею та навіть освітленням. Електричне освітлення на той час було порівняно новим надбанням, тому ще мало кому спадало на думку використовувати його як складову вистав, якою можна керувати.

Сценографія — галузь мистецтва, спрямована на оформлення простору сцени та надання візуального обрамлення театральній виставі.

Олександра Екстер, дизайн костюмів для «Ромео і Джульєтти», 1921 рік

Після падіння УНР 1921 року Олександра Екстер переїхала до Москви та 3 роки працювала там, викладала. Однак тоталітарна советська держава не давала можливостей для розвитку вільної творчості. Тож за першої нагоди в 1924 році художниця виїхала на міжнародну виставку до Венеції й не повернулася.

Художниця оселилася в Парижі, де продовжила творити й викладати.

Учні вважали Олександрю Екстер космополітичною особистістю, але визнавали її захоплення українською національною спадщиною.

Космополітизм — відчуття себе громадянином/-кою світу, а не окремої держави. Космополіт/-ка ставить за пріоритет здобутки культури та науки світового масштабу, а не національного.

“На стінах серед малюнків Пікассо і Брака можна було побачити українські вишивки, на підлозі — український килим, до столу подавали глиняні горщики, яскраві керамічні тарілки з варениками”, — згадує паризьке помешкання Екстер одна з її подруг Аліса Коонен.

Один із паризьких учнів Екстер Павло Челіщев писав у своїх спогадах, що Олександра багато чого навчила молодих художників. “Але був у неї один гандж: вона дуже часто згадувала Україну. Оскільки в неї вчилися кубинці, чехи, то це навіть дратувало їх. Слова “Україна” вони не чули ніколи, і чого це вона так часто згадує. Ну, звиклись якось”, — цитував Челіщева в інтерв’ю “Радіо Свобода” мистецтвознавець Дмитро Горбачов.

Олександра Екстер у своїй майстерні - Photo Billy Rose, Theatre Division, The New York Public Library for the Performing Arts